

memorii | jurnale | corespondență

Monica Pillat – fiica lui Dinu și a Corneliiei Pillat, născută la 8 octombrie 1947, la București. Membră a Uniunii Scriitorilor, Secția poezie. Absolventă a Facultății de Limbi Germanice, Secția engleză-română (1970). Doctorat în literatură comparată (1978). Ca profesoară specializată în cultura engleză și cea americană, a ținut seminare și cursuri la Catedra de limbi străine a Institutului Pedagogic din București (1970–1972) și apoi la Catedra de limba și literatura engleză a Facultății de Limbi Străine, Universitatea din București (1973–2005).

Volume publicate. Poezie: *Corăbii*, Ed. Cartea Românească, București, 1970; *Imaginația ecoului*, Ed. Cartea Românească, București, 1981; *Pluralul ca o veghe*, Ed. Eminescu, București, 1989; *Sentințe suspendate*, Ed. Albatros, București, 1998; *Dorul de rai*, Ed. Universalia, București, 2005; *Duet în alb*, Ed. Humanitas, București, 2015. Proză: *Cei treisprezece și misterul*, Ed. Tineretului, București, 1968 (premiată de Uniunea Scriitorilor); *Corabia Timpului*, Ed. Ion Creangă, București, 1976 (ed. a II-a în vol. *Povești din lumea jumătăților de zâmbet*, Ed. Universalia, București, 2004; ed. a III-a, Ed. Humanitas, București, 2013); *Drumul spre Emaus*, Ed. Vreimea, București, 2002; *Invitație la vis*, Ed. Humanitas, București, 2014. Critică literară: *Modernitatea nuvelei fantastice a lui E.A. Poe*, teză de doctorat, TUB, București, 1983; *Ieșirea din contur*, studii de literatură engleză, americană și română, Ed. Eminescu, București, 1985; *Cultura ca interior*, studii de cultură și literatură engleză și română, Ed. Vreimea, București, 2001; *Redemption through Art – Studies in Medieval English Literature*, Ed. Universalia, București, 2003. Memorialistică: *O mătușă de poveste: Ioana Celibidache*, Ed. Humanitas, București, 2011; *Povestind despre atunci cu Barbu Cioculescu*, Ed. Humanitas, București, 2012; *Dincolo de așteptare: Dialoguri în larg cu Radu Ciobanu*, Ed. Eikon, București, 2015. A îngrijit volumele de corespondență ale familiei Pillat, iar în colaborare cu George Ardeleanu a editat între 2011 și 2015 operele lui Dinu Pillat în serie de autor, la Ed. Humanitas. În 2012 a îngrijit ediția a II-a volumului Corneliiei Pillat *Ofrande*, publicată la Ed. Humanitas în același an.

Biruin a unei iubiri
DINU & NELLI PILLAT

Pagini de corespondență

Cuvânt înainte de H.-R. Patapievici

Ediție îngrijită de Monica Pillat

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Ioana Dragomirescu Mardare
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Stelian Bigan, Dan Dulgheru

Tipărit la Real

© HUMANITAS, 2008, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Pillat, Dinu

Biruința unei iubiri: pagini de corespondență / Dinu și Nelli Pillat;

pref.: H.-R. Patapievici; ed.: Monica Pillat. –

București: Humanitas, 2018

ISBN 978-973-50-5960-6

I. Pillat, Nelli

II. Patapievici, Horia-Roman (pref.)

II. Pillat, Monica (ed.)

821.135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Dinu și Nelli

Cuvânt înainte de H.-R. Patapievici

Aceasta este cartea iubirii lui Dinu Pillat pentru Nelli Filipescu și a iubirii lui Nelli Filipescu pentru Dinu Pillat. Ea conține moartea lui Dinu și disperarea lui Nelli; conține povestea supraviețuirii acestei iubiri timp de treizeci de ani după moartea lui Dinu, prin Nelli; și se încheie cu moartea lui Nelli, care a lăsat iubirea dintre ea și Dinu fiicei lor, Monica Pillat (căsătorită Săulescu), pentru a o duce mai departe în lume, potrivit următorului legământ: „Dulce și iubită Monica, [...] am avut [...] revelația că de aceea trebuie să mă bucur înmiit de orice frumusețe, că am datoriat, atâta timp cât va fi putere de viață în mine, să trăiesc cu o intensitate de mii de ori tot ce voi vedea și voi simți frumos, pentru toți cei morți pe care i-am iubit. Să facem amândouă un legământ, în acest sens, pentru totdeauna.“ (Nelli către Monica, scrisoare din 19 mai 1981)

Cât privește lucrurile care se pot vedea, acest legământ a fost ținut prin publicarea cărții *Biruința unei iubiri*.

Cât privește lucrurile care se pot doar simți, prin prezența lor inefabilă, Monica rămâne martora lor, până la moarte.

Iar cât privește lucrurile care nu se pot nici vedea, nici spune, ci doar presimți, rămâne ca fiecare cu destinul său de om să le mărturisească, după putință, potrivit promisiunii: „Eu voi fi cu tine“ (Ieșirea 3, 12; Judecători 6, 16), al cărei ecou se aude până la sfârșitul lumii: „Iată, Eu vin curând.“ (Apocalipsa 22, 20)

Dinu și Nelli și-au trăit iubirea fără nici una dintre *indiscrețiile* iubirii. Nu pentru că s-ar fi iubit *ca pe vremuri*, într-un fel care este azi *demodat*, ci pentru că, prin pasiunea ei pentru absolut, iubirea lor nu s-a mulțumit să fie o căutare a plăcerii, ci s-a angajat în căutarea unei vieți transfigurate. Viață, aici, nu înseamnă sănătate biologică, ci integritate sufletească închinată frumuseții. Înseamnă scoaterea la iveală a frumuseții din suflet, prin împlinirea iubirii. Înseamnă eternitate – ca opusă pierderii, irosirii, morții. Modernii caută plăcerea și devin nevrotici atunci când descoperă că nu le ajunge. Lor, analiza lui Freud li se potrivește fără rest. Neavând scopurile iubirii moderne, iubirea lui Dinu și Nelli scapă instrumentarului modern de analiză. Din acest motiv, pentru a reconstitui chipul acestei iubiri, „a face sondaje sufletești poate fi atât de departe de realitate, atât de indiscret și, în ultimă instanță, vulgar“, îi scria Nelli fiicei ei, Monica, la doisprezece ani de la moartea lui Dinu (scrisoare din 28 mai 1987).

Al cui chip, dintre chipurile celor doi îndrăgostiți, l-a avut iubirea lor? Cât timp a trăit Dinu, Nelli a vrut să se piardă în el. Scrisoarea ei din 3 decembrie 1942 e o scrisoare de dragoste în chip de vocație religioasă. Iar moartea e deja acolo, încă de la început. La sfârșitul lui ianuarie 1943, Dinu are o ciudată viziune a zădărniceii, a timpului care se irosește, a sufletului în care se depun aluviunile, murdăriile și cadavrele vieților mării. Pe scurt, Dinu vede moartea. Citind scrisoarea, Nelli e cuprinsă de neliniște, dar cum? Îl simte departe pe Dinu nu pentru că ar simți că Dinu o iubește mai puțin ori că iubirea lui ar fi coruptă metafizic de o neîncredere globală în sensul vieții, ci din alt motiv: deoarece simte că Dinu ar putea crede că nu ar putea înfrunta alături de ea, de Nelli, moartea: „Ți se pare greu de înfruntat moartea pe care o aduce timpul în noi? O simți cum se apropie de dragostea noastră?“ (scrisoarea din februarie 1943). Ceea ce Nelli opune deznădejzii existențialiste a unui suflet de

literat este substanța din care iubirea lor va fi făcută în viitor: înfruntarea morții și a răului. Iar Dinu formulează acest înțeles comun al iubirii lor astfel: „Și aș vrea să te fac să înțelegi, în sfârșit, că există un Dumnezeu care ne iubește mai presus decât putem iubi“ (miercuri, 10 februarie 1943). „Uneori am impresia că nu te pot înțelege pentru că te iubesc prea mult“, îi răspunde Nelli (februarie 1943, Predeal).

Pe atunci, amândoi păreau că nu prea știu ce să facă cu tinerețea lor. Îi stânjenea la ea ceva neașezat, imprecis, lipsit de ținută. *Je fais le mouvement qui déplace les lignes*¹. Vârsta lor sufletească reală ținea de o altă vârstă a vieții, căreia îi căutau forța, fără să îi bănuiască, încă, prețul. Amândoi căutau o fermitate a caracterului pe care majoritatea tinerilor, la vârsta lor, o confundă cu fronda și pe care ei știau să o distingă, cu delicatețe, de entuziasmele dorinței. În ei se ascuțea, înaltă, o iubire cu exigențe de spadă nobilă, care avea să le răscolească în chip definitiv viețile. O spune Pia Pillat (căsătorită pe atunci Fărcășanu) despre Dinu, într-o scrisoare către Nelli din 7 martie 1944: „Dinu te iubește (vezi, nu spun nici «foarte mult», nici «cel mai mult», nici «imens» – e inutil. O dragoste ca a lui n-are nevoie de epitețe). Și te iubește numai pe tine. Nu e o dragoste de adolescent, nici chiar de bărbat foarte tânăr, ci e o dragoste de om matur care știe că, atunci când a obținut un asemenea sentiment, [el] este unic.“ Iar Nelli, lui Dinu: „Nu știu ce se va întâmpla cu noi în viitor, poate nu ne vom putea vedea foarte mult timp. Să știi însă că te-am iubit și te iubesc mult – cu tot ce am mai frumos în mine“ (23 aprilie 1944). Iubirea lui Dinu a fost urmărită de destinul lui, potrivit căruia avea să moară exact la vârsta tatălui său. (Dinu a fost obsedat de faptul că va muri la aceeași vârstă cu tatăl lui, și așa a și fost – a murit la cincizeci și patru de ani.)

¹ Vers din poemul lui Ch. Baudelaire „La Beauté“; în tălmăcirea lui Al. Philippide: „Urâsc tot ce e zbuțiuț tulburător de linii“ (v. Ch. Baudelaire, *Les Fleurs du Mal/Florile Răului*, ELU, 1967, p. 55).

Misterul acestei iubiri nu se elucidează nici în moarte, precum iubirea dintre Romeo și Julieta; nici în violență, precum iubirea manipulată perfid dintre Othello și Desdemona; nici în asumarea unei sarcini istorice mărețe, precum iubirea dintre Enea și Didona; nici în insondabilul mister al eșecului, precum iubirea dintre Marie Arnoux și Frédéric Moreau. Iubirea dintre Nelli și Dinu se elucidează în misterul promisiunii „Eu voi fi cu tine“ și „Iată, Eu vin curând“. Într-o scrisoare din 3 decembrie 1942, Nelli îi scrie lui „Dinu drag“ următoarele cuvinte definitive: „Era reînnoirea făgăduielii că te voi aștepta până când vom putea fi împreună în fiecare clipă. Făgăduiala că tot acest timp cât vom fi într-un fel departe unul de altul voi căuta să te înțeleg mai bine și să mă perfecționez pentru anii dragostei noastre.“ Anii dragostei lor au fost puțini și au fost ciuruiți de pușcărie și devastați de moarte. Dar, după moartea lui Dinu, iubirea lor nu a încetat să evolueze, să crească. Pentru Nelli a început procesul pe care-l întrezărise încă înaintea căsătoriei lor: „te voi aștepta până când vom putea fi împreună în fiecare clipă.“ „Iată, Eu vin curând.“ L-a înțeles *altfel* pe Dinu după ce Dinu a murit și, ca urmare a acestei noi înțelegeri, a încercat să-l nască pe Dinu din nou, din iubirea ei (vezi scrisoarea din 28 martie 1989; sau cea din 26 iulie 1983: „Toată viața, încă de când l-am cunoscut, am vrut să-l nasc pe Dinu din nou...“) După ce a plecat, Dinu a luat din ce în ce mai mult chipul lui Nelli, până ce Nelli nu a mai avut alt chip decât chipul transfigurat al iubirii lor. Oricine a văzut chipul lui Nelli Pillat în ultimii săi ani de viață știe la ce mă refer.

Iubirea lor a fost țesută din două urzeli: una, psihologică și sinuoasă (de pildă, scrisoarea lui Dinu din 6 martie 1943), e a vârstei tinereții și a îndrăgostirii generice; cealaltă, religioasă și implacabilă, e a sufletului lor care se descoperă iubind; și a iubirii care, prin suferință și moarte, își descoperă divinitatea (de exemplu, scrisoarea lui Nelli din februarie 1943,

Predeal). Dacă scrisorile lor înregistrează neliniștile capricioase ale vârstei, ele sunt, deopotrivă, și martorele vocației care, sub valurile zglobii ale pasiunii amoroase, se construiește ferm în adâncurile sufletelor lor, fără ezitări, fără fisură, fără teamă. Și câte vor avea de îndurat! Ceea ce e miraculos la iubirea lor este că nici una dintre urzeli nu a cedat: urzeala psihologică a iubirii a rezistat catastrofelor istoriei și pușcării și a biruit (acel formidabil „Am așteptat doi ani și o să-l mai aștept douăzeci și trei“ spus de Nelli ofițerului care a întrebat-o ce o să se facă acum, când soțul ei „a încasat o condamnare de douăzeci și cinci de ani închisoare“); urzeala religioasă a rezistat morții și a triumfat și ea, atât prin credința lui Dinu, vie și viguroasă încă de la început, cât și prin procesul de clarificare și împăcare cu moartea, care a transformat și transfigurat chipul fizic și sufletesc al lui Nelli. De la acea Nelli care îi scria lui Dinu la 14 iulie 1943: „Ți-ai dat și tu seama că trăsăturile caracterului meu sunt mai mult păgâne decât creștinești. Dacă există alt iad, afară de cel al vieții, cu siguranță că, după moarte, voi fi trimisă acolo. În religia creștină este foarte mult misticism și foarte puțină logică“, până la acea Nelli care își poartă cu adâncă suferință crucea, murmurând că „timpul atenuază durerea, fără să șteargă amintirea“ (24 aprilie 1980) și care ajunge să exclame: „există dragoste dincolo de mormânt“ (16 mai 1986), ciclul renașterii lui Dinu în iubirea ei este complet. Până la sfârșitul vieții, Nelli i-a renăscut în ea pe toți morții ei iubiți.

Căci Nelli a trecut, cu iubirea ei, prin toate morțile. Moartea fulgerătoare a socrului, Ion Pillat (17 aprilie 1945), chiar la începutul iubirii ei cu Dinu; arestarea și moartea tatălui ei, Gheorghe Ene-Filipescu, în 12 august 1952 (de care a aflat abia în octombrie 1953); arestarea și deportarea soacrei ei, Maria Pillat-Brateș, în 1949 (s-a întors în 1955); arestarea lui Dinu de Buna Vestire (noaptea 25–26 martie 1959), obligația de a divorța, de a se lepăda de numele lui Dinu, surghiunirea

ei într-o cămăruță izolată la serviciu, ca element indezirabil; moartea mamei lui Dinu, în 6 iunie 1975 („bieteile ei mâini, ca niște păsări zdrobite“, scria Nelli în 25 iunie 1975); boala și apoi moartea lui Dinu, în 5 decembrie 1975; moartea mamei ei, Ecaterina Ene-Filipescu, în 5 aprilie 1988; în fine, propria ei moarte, în 18 aprilie 2005. Moartea a fost mereu pe urmele iubirii lui Nelli, a fost crucea iubirii ei. Dar nu este oare moartea crucea oricărei iubiri? A iubirii care, în voința ei de absolut, se măsoară cu timpul pentru a nu se lăsa măsurată decât de eternitate? „Deși tatăl meu a murit în închisoare, iar soțul meu a fost condamnat la 25 de ani închisoare, vă mărturisesc că am fost fericită“, avea să spună Nelli în iunie 1991. Nelli a murit la aproape 30 de ani de la moartea lui Dinu, ducând cu ea dincolo, ca o armură a mântuirii, intactă, iubirea lor.

Ce nume putem da acestui chip al iubirii? Să-i spunem „transfigurarea morții“ e puțin. Dacă vom răsfoi Evangheliile, vom găsi numele acestei iubiri la fiecare pagină. Acest nume fusese știut de Dinu: „Dincolo de panică se naștea deodată o senzație nouă: aceea a provizoratului și a efemerității. Și dincolo de conștiința provizoratului și a efemerității: certitudinea prezenței unui Dumnezeu“ (6 mai 1944, Scrisoarea a VII-a). Nume care a fost rostit continuu, cu o intensitate a smereniei care te îngenunchează, și de Nelli, de-a lungul întregii ei vieți: „Eu nu cer vieții altceva decât să mă lase să stau lângă tine“ (22 aprilie 1943); „Nu vreau să îngenunchez [adică să cedez] sub povara crucii ce o voi avea de purtat“ (28 august 1943); „E greu să ai curajul să mori, dar tot atât de mult curaj îți trebuie și să trăiești“ (5 noiembrie 1976); „Adevăratul eroism este de a trăi, nu de a muri“ (7 februarie 2001); „Să nu îți fie frică de nimic, îi spunea fiicei sale, niciodată, nici de singurătate, nici de moarte, căci mereu, pentru fiecare dintre noi, fiecare clipă ni se dăruiește pură și netrăită încă. Este numai a noastră și, chiar când a dispărut, ne-a aparținut numai nouă. Și atâtea vor mai fi

încă“ (4 iunie 1993). Iar în ultima scrisoare, în testamentul ei pentru o prietenă care avea nevoie de consolare: „Dacă vei mai simți un licăr de bucurie prilejuit de frumusețea ce-ți va apărea sub o formă oarecare, tot va fi meritat rezistența vitalității tale“ (Nelli către Letiția, 7 februarie 2001).

Cartea iubirii lui Nelli și Dinu este, prin adâncimea ei neverosimilă, o carte despre Judecata de Apoi (cartea pierdută a lui Dinu Pillat se numea *Așteptând ceasul de apoi*), o carte despre ce rămâne din noi după ce moartea ori răutatea oamenilor ne-a smuls dintre vii. În 10 aprilie 1978, Nelli spune că i „se pare inadmisibil să nu rămână gravat undeva, aievea, felul liniștit al lui Mami de a păși, de a-și turna ceaiul, resemnarea somnului său, misterul firii ei. Mi se pare iarăși inadmisibil să nu rămână izbucnirea și râsul de dragoste al tatei, valul său de vitalitate care ne lua și ne purta cu el, zâmbetul și lumina din ochii lui Bibi. Cum să nu rămâneți tu, Monica, Tinel?“ Și cum să nu rămână Nelli, cu extraordinara lumină a chipului ei, cu triumful bun și modest, și discret, și smerit din ochii ei, cu bucuria ei calmă, cu fragilitatea ei resemnată și totuși atât de puternică? Ce este acest ceva „aievea“ care nu poate să nu rămână după ce moare un om? Este firea omului, felul său de-a fi, dar nu în sens emfatic, filozofic, ci în sensul cel mai umil și concret cu putință: firea omului ca prezență nemijlocită, firea omului ca mireasmă inconfundabilă, firea omului ca persoană de neînlocuit cu vreo alta; firea omului ca obiect și suport al iubirii oamenilor – aceasta trebuie neapărat să supraviețuiască, credea Nelli Pillat. „Dacă aș scrie despre el nu ar fi pentru a-mi aminti ce spunea, ci numai pentru a păstra felul în care apărea, cum privea, cum mergea, cum iubea oamenii, cum se bucura de toate, cu modestie și fără nici o pretenție. O anumită tonalitate din poezia tatălui tău“, îi scria Nelli Piei Pillat Edwards la 21 ianuarie 1983, „fusese ascunsă în ființa lui Dinu“. Iar această tonalitate nu poate fi păstrată decât prin iubire. Și înviată tot prin ea.

*What thou lovest well remains,
the rest is dross
What thou lov'st well shall not be reft from thee
What thou lov'st well is thy true heritage
Whose world, or mine or theirs
or is it of none?
First came the seen, then thus the palpable
Elysium, though it were in the halls of hell,
What thou lovest well is thy true heritage
What thou lov'st well shall not be reft from thee¹*

Ezra Pound, *Pisan Cantos* (Canto LXXXI) – 1948

¹ „Tot ce iubești adânc rămâne / restul e zgură / Tot ce iubești adânc nu-ți va fi smuls / Tot ce iubești adânc e moștenirea ta adevărată / A cărei lume este oare-a ta, a lor / sau e a nimănu? / Întâi văzută și, astfel, tangibila Câmpie Elizee / se arată, chiar de era în plin infern, / Tot ce iubești adânc e moștenirea ta adevărată / Tot ce iubești adânc nu-ți va fi smuls“ Ezra Pound, *Cânturile de la Pisa* (Cântul LXXXI), trad. de Monica Pillat.

Notă asupra ediției

Sub titlul *Biruința unei iubiri*, am reunit scrisorile părinților mei, adunate în decursul timpului, și am încercat să reconstitui dialogul lor epistolar, dialog completat, pe alocuri, cu pagini de corespondență adiacente.

Dinu Pillat a cunoscut-o pe Cornelia (Nelli) Filipescu în anul 1941, pe vremea când erau studenți și colegi la Facultatea de Litere și Filozofie din București. Cartea de față se deschide cu o scrisoare din 21 mai 1942, adresată de Dinu Pillat celei care, peste mai bine de doi ani, avea să-i devină soție, și se încheie cu o scrisoare din 7 februarie 2001, trimisă de Nelli Pillat unei prietene. Cartea este ilustrată cu fotografii și facsimile.

Am structurat întregul material în patru secțiuni tematice, și anume: *Insula cu palmier (1942–1946)*; *Înfruntând naufragiul (1947–1962)*; *Regăsiri (1964–1975)* și *Iubirea de apoi (1976–2001)*. Cititorul poate urmări astfel etapele unei corespondențe care cuprinde idealurile și iluziile de tinerețe ale celor doi protagoniști (în prima parte), cataclismul adus în viața lor de regimul comunist (în partea a doua), întoarcerea din închisoare a lui Dinu Pillat și viața familiei până la moartea acestuia (în partea a treia) și dănuirea unei iubiri dincolo de moarte (în partea a patra, ce conține, din acest punct de vedere, scrisori relevante ale lui Nelli Pillat către Monica și către cumnata ei, Pia Pillat Edwards).

Punerea în pagină a textelor merită a fi subliniată, deoarece, în scrisorile din anii 1942 și 1945, rândurile sunt spațiate,

uneori fiecare propoziție, asemenea unui vers, ocupă un loc de sine stătător. De asemenea, caligrafia deosebit de îngrijită, atenția acordată paragrafelor de scurtă întindere sunt semne ale unei epoci în care scrisorile se compuneau pe îndelete. Din 1946 încolo, scrisul se accelerează, paragrafele devin tot mai voluminoase sub presiunea evenimentelor. Cititorul va observa în ediția de față această diferență.

Corespondența nu este redată integral, ci selectiv, pasajele omise nefiind concludente pentru subiectul central. Conform dorinței mamei mele, am omis apelativele de alint folosite de părinții mei în unele epistole. Traducerea din limba franceză a poemelor incluse în câteva scrisori îmi aparține. Corespondența este însoțită de note de subsol cu caracter explicativ. Țin să-i mulțumesc lui Nini Evian, prietenul de o viață și fratele de cruce al lui Dinu Pillat, pentru prețioasele date care completează textele de față. Există însă și lacune, acolo unde nu am avut informații despre persoanele menționate în scrisori.

În componența cărții figurează, după cum am anticipat, nu numai scrisorile pe care și le-au trimis de-a lungul timpului Dinu și Nelli Pillat, ci și pagini de corespondență adresate de ei unor membri ai familiei (Ion și Maria Pillat, Pia Pillat Fărcășanu, căsătorită ulterior Edwards, Ninel Filipescu, Monica Pillat, căsătorită Săulescu, Mihăița Preda, căsătorită Negruți). De asemenea, am inclus în subsol o scrisoare a Piei Pillat (căsătorită pe atunci Fărcășanu) din 1944 (redată integral) și fragmente din trei scrisori ale aceleiași, adresate lui Nelli Pillat în 1976.

Am introdus aceste documente epistolare suplimentare pentru că ele au un rol explicativ: consemnează reacții cu caracter decisiv pentru cuplu (scrisoarea din 7 martie 1944, adresată de Pia Pillat Fărcășanu lui Nelli Filipescu), acoperă goluri de timp din corespondența protagoniștilor (reflectă, de pildă, soarta familiei după fuga în exil a soților Fărcășanu,

din vara anului 1946; perioada de detenție a lui Dinu Pillat, din 1959 până în 1964, este sugerată în scrisorile adresate de Nelli Pillat cumnatei ei, Pia Pillat Edwards), descriu evenimente care nu se regăsesc în altă parte (nașterea Monicăi, moartea în detenție a lui Gheorghe Ene-Filipescu, tatăl lui Nelli, întoarcerea din închisoare a lui Dinu Pillat – povestită de acesta într-o scrisoare către fiica sa – etc.) sau cuprind evocări ale unor ființe și locuri iubite.

În secțiunea a patra, *Iubirea de apoi*, am introdus o serie de scrisori adresate de Nelli Pillat Piei Pillat Edwards după decesul lui Dinu Pillat (survenit în 1975), scrisori despre treptele inițierii prin suferință și despre „biruința“ unei profunde legături sufletești care a învins moartea. Fragmentele alese din patru scrisori ale Piei Pillat Edwards (una dataată 14 dec. 1975 și adresată Monicăi, iar celelalte trei adresate lui Nelli Pillat în 1976) pun în lumină calitatea spirituală a aceluiași sentiment dăinuitor. Figurează și câteva scrisori ale lui Nelli către fiica sa, cuprinzând notații revelatoare pentru decantarea sufletească la care ajunge în timp autoarea. Ultima scrisoare, semnificativă din acest punct de vedere, datează din 2001 și este adresată unei prietene, Letiția Gâță. Nelli Pillat vorbește aici despre miracolul existențial care i se descoperă la capătul vieții.

În editarea acestor pagini de corespondență am urmat procedura uzuală pentru o primă ediție: textul a fost revizuit în totalitate conform normelor actuale de ortografie și punctuație, dar s-au păstrat formele de limbă socotite învechite acum, chiar dacă erau dublate, în derularea cronologică a corespondenței, de variantele moderne sau recomandate astăzi. Am păstrat deci, nu am unificat, dublete de tipul: *peisagiu/peisaj*, *personagiu/personaj*, *fotel/fotoliu*, *sălbatec/sălbatic*, *aci/aici*, *Christos/Hristos*; nu am modificat potrivit normei academice actuale nici forme verbale precum *însemnează* (pentru *înseamnă*), *trebuie*, *vroiau* și, desigur, nu am intervenit

asupra unor cuvinte/sintagme, de altfel puține la număr, care nu se mai folosesc astăzi (de exemplu, *poștar* în loc de poștaș, *semne zodiacale* în loc de semne zodiacale). Am scris, conform normelor editoriale uzuale, în caractere cursive cuvintele (fragmentele) în limbi străine, titlurile de publicații și de opere de sine stătătoare. Am marcat adăugirile mele în text cu paranteze drepte, dar am recurs de câteva ori și la îndreptări tacite (să nu uităm că este vorba de scrisori private, spontane, scrise uneori în grabă ori sub imperiul emoțiilor, fără atenția specială acordată textelor destinate de la bun început tiparului). Tocmai pentru a nu afecta caracterul spontan, autenticitatea acestor pagini de corespondență, nu am complinit în general abrevierile autorilor, am menținut scrierea mixtă, ba în cifre, ba cu litere, a numeralelor și nu am făcut intervenții – corecte literar, însă nefirești în cadrul stilului colocvial al corespondenței – de genul *75 [de] lei* sau *unul din[tre] noi*.

Interesul acestei cărți constă în primul rând în faptul că majoritatea paginilor de corespondență sunt inedite; apoi, în valoarea de document socio-istoric și literar a scrisorilor, care acoperă mai bine de o jumătate de secol; și, în sfârșit, în faptul că recuperează o zonă de umanitate a spiritului românesc benefică pentru lumea de azi.

De asemenea, unicitatea documentului decurge din pietatea cu care familia mea și-a păstrat scrisorile, considerându-le izvoare de energie și frumusețe pentru mai târziu, pentru ceasul de încheiere a bilanțului vieților lor. Astfel, am avut posibilitatea să alcătuiesc prezentul volum reconstituind nu numai istoria sentimentală a două ființe mult încercate de vremuri, ci și procesul de decantare și sublimare a suferinței lor în tărie și iluminare spirituală.

Dincolo de caracterul personal al confesiunii, aceste pagini pot fi pentru cititorul de azi un prilej de reflecție.

MONICA PILLAT

*Între noi doi, un sfârșit nu va putea aduce
nici măcar moartea cea adevărată,
fiindcă dincolo de viața de aci
ne așteaptă altă viață.*

Dinu Pillat,
septembrie 1943

INSULA CU PALMIER
1942–1946

21 mai, Sf. Constantin, 1942, [București]

Dragă Nelli,

Este seara, târziu.

Lumina lămpii de la căpătâiul meu seamănă cu aceea a unei lanterne magice.

Din umbra etajerei se desprinde conturul exotic al unui palmier¹, pe care s-a cățărat o maimuță cu ochii bulbucați de spaimă. Un elefant – cu reflexe de abanos – a rămas cu trompa încremenită în aer. Pândește maimuța din palmier cu aceeași privire cu care se uitase vulpea, cândva, la corbul fabulei lui La Fontaine. Alături, a înflorit un cactus. Florile sale sunt roșii, de culoarea macilor de la Balcic.

Am impresia că sunt pe plaja unui țărm depărtat. Aud parcă foșnetul valurilor cu coame albe de spumă.

¹ Într-o scrisoare ulterioară, din 21 mai 1945, Dinu Pillat evocă momentul în care Nelli îi dăruise insula cu palmier: „21 mai. Sf. Constantin și Elena 1941... Ziua mea. Ziua mea care a devenit parcă și mai pregnant a mea de când am petrecut-o pentru prima oară împreună cu tine. Colțul casei Dacia, trotuarul-stație a tramvaiului 5. Debitul de tutun, cu anexa grilajului cu afișele ziarelor. Și tu, încântător de proaspăt tânără, venind ca un val spre mine, cu pachetulul-surpriză în mână. Emoția ta, în așteptarea efectului. Făstâceala mea, la desfacerea stângace a pachetului. Și, deodată, în mic, în pueril, dar în sfârșit în concret: insula visată atât de des de noi doi, apărând pe neașteptate, ca un miracol, în palma mea. Și dincolo de fâșia de nisip, dincolo de elefantul alb, dincolo de palmierul solzos cu maimuța atârând greu, ochii tăi mari, gravi, arcuiți ca niște aripi destinate de păsări de apă închizând orizontul în tremur.“

Ești și tu prin apropiere. Nu te văd. Nu te aud. Te presimt însă.

Am uitat că locuiesc într-o casă cu tabiet burghez, într-un oraș cenușiu și înăbușitor. Am uitat că ziua de astăzi este consemnată într-un calendar și că mâine nu va rămâne din ea decât o filă aruncată în coșul de hârtie. Am uitat că ceasul – acest greier al timpului – cadentează fiecare clipă care trece, ducând odată cu ea și ceva din noi, pentru totdeauna. Am uitat că este război și că oamenii mor. Am uitat...

Este o clipă ciudată în acest târziu de noapte și singurătate.

Cu mulți ani în urmă, un copil – în noaptea din ajunul zilei sale – s-a sculat din somn, a aprins lampa și, la o lumină care se aseamnă tot cu aceea a unei lanterne magice, a privit cu gravă încântare la jucăriile primite și aliniate pe etajeră.

Copilul de atunci a murit de mult în mine.

Altul privește acum cu aceeași gravă încântare la colțul lui de insulă, despre care a visat tinerețea sa în tovărășia unei fete.

Nelli, de ce fericirea este câteodată tot atât de sfâșietoare ca și tristețea ?

Noapte bună,
Dinu Pillat

[mai 1942, București]

Dragă Nelli,

A trecut o zi întregă fără să te văd, o zi goală, lipsită de semnificație și înțeles.

Ciudat, nu ?

Am încercat și eu să învăț, gândindu-mă că înveți și tu. Credeam că mă voi simți astfel mai aproape de tine.

Numai că Boileau – cu preceptele lui nesuferite – și La Fontaine – cu lighioanele lui înțelepte – nu-mi pot solicita

Magă Nelli,

Primeste te rog această carte, în
amintirea sinuorarei noastre im-
prieteniei.

Sper din adînc de inimă să ajungem
cândva la o înțelegere deplină, depă-
șindu-ne reciproc singurătatea in-
terioară, care ne constrânge duceros.

Dinu Pillat.

Dedicația scrisă de Dinu Pillat pe cartea *Van Gogh* de Charles
Terrasse, dăruită lui Nelli Filipescu în 1942.

Cuprins

<i>Dinu și Nelli</i>	
Cuvânt înainte de H.-R. Patapievici	5
<i>Notă asupra ediției</i>	13
Insula cu palmier 1942–1946	19
Înfruntând naufragiul 1947–1962	203
Regăsiri 1964–1975	259
Iubirea de apoi 1976–2001	313
<i>Anexe</i>	375
Dinu Pillat. Schiță biobibliografică	376
Nelli Pillat. Schiță biobibliografică	379